

YÖRÜKLER II

BURSA

Türk Dünyası Kültür Başkenti

Editörler:

İlhan Şahin

Aymira Taşbaş - Erhan Taşbaş

OSMANGAZI
BELEDİYESİ

YÖRÜKLER II

YÖRÜKLER II

Editörler

İlhan Şahin

Aymira Taşbaş - Erhan Taşbaş

Ankara 2022

BURSA
OSMANGAZİ BELEDİYESİ YAYINLARI
Ulubatlı Hasan Bulvarı No: 6 Santral Garaj / Bursa
Tel: 0.224.444 16 01 Faks: 0.0224.270 70 63
www.osmangazi-bld.gov.tr

YÖRÜKLER II

Editörler

İlhan Şahin
Aymira Taşbaş - Erhan Taşbaş

Proje Koordinatörleri

Cem Kürşad Hasanoğlu
Gülşah Cebelli Öncel

İç Tasarım

İlhan Şahin

Kapak Tasarım

Mehmet Temelli

Baskı: Aralık 2022

ISBN: 978-975-2406-50-6

Kapak: 2022 Bursa Türk Dünyası Kültür Başkenti Logosu

Baskı ve Cilt:

SALMAT BASIM YAYINCILIK
Zübeyde Hanım Mah. Sebzebahçeleri Cad.
(B.San.1. Cadde) Arpacioğlu İşhanı No: 95/1
İskitler Altındağ/ANKARA Tel: 0312 341 10 20
Sertifika No: 47771

İçindekiler

<i>Takdim</i>	9
<i>Kitabın Mutfağı</i>	11

Kimlik, Ad ve Statü

1	Peçenek Türklerinin Ortaya Çıkışı ve Balkanlarda Peçenek Varlığı <i>Saadettin Yağmur Gömeç</i>	17
2	Altınordu'nun Dağılıma Döneminde Boyların Adlandırılması Meselesi <i>Konuralp Ercilasun</i>	39
3	<i>Kozu Körpeş-Bayan Suluv</i> Destanıyla Doğan Yer Adlarının Hikâyesi <i>Dinara Duisebayeva</i>	49
4	Anadolu'dan Balkanlar'a Göçebe Hayatın İzleri: Osmanlı Dönemi Yer ve Şahıs Adları Üzerine Bir İnceleme (XV-XVI. Yüzyıllar) <i>Emine Erdoğan Özünlü</i>	67
5	XV. Yüzyıl Sonlarında Ulu Yörük Teşekkülüne Bağlı İlbeyli Aşireti Vergi Mükelleflerinin Adları Üzerine Bir Değerlendirme <i>Kadir Pürlü</i>	77
6	Asya'dan Anadolu'ya: Doğu Karadeniz'de Mensubiyet Bağlı Olarak Horasan Algısı: "Horasan'da kalan bir gotluk tarla" <i>Ayhan Yüksel</i>	113
7	Kuzey Makedonya'da Etnografik Bir Türk Bölgesi: Yörüklük <i>İzzet İbrahimsoylu</i>	123

Anadolu'da Göç ve İskân

8	Maddi Kültür Varlıklarına Göre Türklerin Güneybatı Anadolu'ya Göçleri ve Yörük Kültürünün Kökenleri <i>Mustafa Gökçe</i>	175
9	Anadolu'da Kıpçak Yörükleri <i>Ayhan Pala</i>	191
10	Güneydoğu Anadolu Yörükleri'ni Daniel G. Bates'in Çalışmaları ile Yorumlamak <i>Ayşe Hilal Tuztaş Horzumlu</i>	199

- 11 Bozok Sancağı'nda Mamalı Türkmenleri 213
Davut Şahbaz

Rumeli'de Göç ve İskân

- 12 Rumeli'de Yörük İskanı/Yerleşimi: Bulgaristan Örneği 227
Ayşe Kayapınar
- 13 Teselya Bölgesinde Yörük Yerleşimleri 247
Levent Kayapınar
- 14 Anadolu Türkleri'nin Balkanlar'a Göçleri ve Kırşehir 271
İlhan Şahin
- 15 The Role of the Yörüks in the Process of Acquisition and 283
Processing of Ore in Rumelia in the 15th - 17th c.
Stefan Dimitrov
- 16 Agrarian Profile of Yoruk Settlements in Eastern Upper Thrace, 297
15th-16th Centuries
Milena Petkova

Yönetim, Siyaset ve Askerlik

- 17 Hokand Hanlığı'nda Konargöçerlerin Merkezi Siyasetle 309
İlişkileri
Muhammet Bilal Çelik
- 18 Anadolu ve Rumeli'deki Yörük Kanunnamelerine Mukayeseli 317
Bir Bakış
Üçler Bulduk
- 19 Osmanlı Askerî Harekât ve Lojistiğinde Konargöçerlerin 327
Vazifeleri
Arif Sarı
- 20 Osmanlı Ordusunun Balkanlar'daki Yardımcı Sınıfı: Rumeli 339
Yörükleri
Mehmet İnbaşı
- 21 "Ben Yurdumu Koyup Anda Varmazın!": Yörük Olmaları 361
Muhtemel Dizdarlara Dair Notlar
Abdulhadi Uysal

Sosyal Yapı

- 22 Göçebe Toplumunda Aile Üyelerinin Rolü 371
Enkhat Avirmed
- 23 Türkmen Boyları ve Sosyokültürel Yapıları 377
Maral Töre

- 24 Mühimme Defterlerine Göre Tanrıdaki Yörüklerinin Sosyo- 395
Ekonomik ve İdari Yapıları Hakkında Genel Bir Değerlendirme
Alpaslan Demir
- 25 Dervişler ve Göçebeler Arasındaki İlişkiye Dair Bir 407
Değerlendirme: Barak Baba ve Baraklılar
Sadullah Gülten
- 26 Dış Göçün Yerleşik Yörük Köyüne Yansımaları: Denizli-Tavas 415
İlçesi Aydoğdu Köyü Örneği
Türkan Erdoğan
- 27 Yörüerek Geçmişten Geleceğe Taşınan Acı ve Sevinçler: *Bir 447*
Bir ile İkiyken Biz Üçle Beşle Onbeşle Bir İdik
Hadiye Küçükkaragöz - Nurdan Yoldaş

Kültür

- 28 Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Bağlamında 461
Yörük Kültürü ve Sarıkeçili Yörükler
M. Muhtar Kutlu
- 29 Orta Asya'dan Anadolu'ya Türklerde At Kültürü 471
İlhami Durmuş
- 30 Konargöçerlerde Hayvanlara En ve *Tamga/Damga* 503
Uygulamaları (Kazakistan Örneğinde)
Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun
- 31 At Yiğidin Kanadı: Manas'ın Atı *Akkula* ile Koblandı'nın Atı 511
Taybuvrıl
Nurlanbek Karypbay Uulu
- 32 Yayla Göçü ve Göç Etrafında Oluşan Kültürel Değerler: Mersin 527
Konargöçerleri Örneği
Döndü Can
- 33 Sarıkeçili Yörüklerinde Dokuma Kültürü 543
Mustafa Genç-İlker Öztürk

İnanç ve Ritüeller

- 34 Türk Taş Heykel ve Dikili Taşlarından Türk İslam Mezar 557
Taşlarına Geçiş ve Antalya Türkmen Mezar Taşlarından
Örnekler
Yaşar Çoruhlu
- 35 Yörüklerin Yaşam ve İnanç Kültürlerinde Karşılaştırmalı Halk 587
İnançları
Yaşar Kalafat
- 36 Konar-göçerlerde Halk Hekimliği: Sağaltmalar 597
Alaattin Aköz

- 37 Silifke Yörüklerinde Kara İyeleri Yanıltmaya Yönelik Ritieller 609
Mustafa Sever
- 38 Anamur ve Bozyazı'da Yaşayan Yörüklerde "Kurt Ağzı 617
Bağlama" Geleneği
Nevzat Çağlar

Kitabın Mutfağı

İnsanlık tarihinin önemli hayat tarzlarından biri olan göçebelik, Asya'nın en doğu uç noktasından Avrupa'nın ortalarına kadar çok geniş bir coğrafyada çeşitli adlar altında bilinir. Anadolu ve Balkanlar'da söz konusu hayat tarzını yaşayanlar için genelde *Türkmen* terimi yanında *Yörük* terimi de kullanılır. Her iki terimin de bu hayatı yaşayan grupların tamamını içine alacak şekilde bir çatı ad olduğunu belirtmek gerekir. Avrasya'nın siyasi tarihinde küçümsenemeyecek bir rol oynayan bu hayat tarzının esası, ekonomik bakımdan hayvancılığa ve dört mevsimden âzamî istifade etmek için hareketliliğe dayanır. Bu hayat tarzı bağlamında, onların ayrıca koyun, keçi, inek, at ve deve gibi hayvanları evcilleştirmeleri ve o zamana kadar ulaşılamayan ve kullanılamayan geniş bozkırlar ile ova, dağ ve çölleri tahrip etmeden işlemeleri ve doğa ile bütünleşerek istifade edilebilir alanlar haline getirmeleri, şüphesiz insanlık tarihinin akışını şekillendiren önemli gelişmelerdir. Bu tarihî akış içinde onların insan-hayvan-tabiat üçgeninde bilgi, beceri, deneyim ve tecrübeye dayanan kültürel değerlere sahip olduğu ve hatta bu değerler ile yerleşik halkların kültür ve uygarlık değerlerini takviye ettiği ve yenilediği de bir gerçektir. Bu bakımdan söz konusu hayat tarzının ve bu hayat tarzı ile oluşan kültürel değerlerin, insanoğlunun tarihi içinde yeniden değerlendirilmesi elzem gözükmektedir. Bu yapılmadığı takdirde bütüncül tarih anlayışı içinde insanoğlunun tarihinin eksik / yarım kalacağıının altını çizmek gerekir.

Belirtilen hususlar çerçevesinde 8-10 Şubat 2019 tarihlerinde Bursa'da Osmangazi Belediyesi'nin ev sahipliğinde "Uluslararası Orta Asya'dan Anadolu'ya Yörükler Sempozyumu" düzenlenmiş ve sempozyumun bildirimleri yayımlanarak kitap halinde bilim dünyasının istifadesine sunulmuştu (*Yörükler: Orta Asya'dan Anadolu'ya*, editör: İlhan Şahin, İstanbul 2019).

Yörükler Sempozyumu II adı altında yayımlanan bu kitap ise 2019 yılında yapılan sempozyumun devamı olarak 1-3 Temmuz 2022 tarihlerinde yine Bursa'da Bursa Osmangazi Belediyesi'nin ev sahipliğinde yapılan "Uluslararası Avrasya'da Göç Hareketleri: Orta Asya'dan ve Anadolu'dan Balkanlar'a Yörükler Sempozyumu"na sunulan bildirimlerin metnini içine almaktadır. Kitaptaki makalelerin hemen hemen tamamı, makale sahiplerinin sempozyumdaki sunum dili olan Türkçedir. Sadece iki makale İngilizcedir. Makalelerden daha geniş bir çevrenin istifade edebilmesi için her makalenin başında İngilizce bir özet yer almaktadır. Ayrıca yazarların gözünden kaçan bazı kelimelerin tashihi hariç, yazarların kendi ifadelerine

gerekli olmadıkça müdahale edilmemiştir. Dolayısıyla makalelerde ileri sürülen görüş ve yorumlar yazarların kendilerine aittir.

Sempozyumun kapanış oturumunda alınan en önemli kararlardan biri, *Yörükler Sempozyumu* adı altında bundan sonra yapılacak sempozyumların seri olarak iki yılda bir yapılması ve sempozyuma bildirimleriyle katılan meslektaşlarımızın bundan sonra yapılacak sempozyumların akademik komitesini teşkil etmesi olmuştur.

Oturumlar halinde gerçekleşen sempozyuma konularının uzmanı bilim insanları yüz yüze bildirimlerini sunmuşlardır. Konu ve muhteva dikkate alınarak bir sıraya konulan bu kitaptaki makalalardan ilkinin Saadettin Yağmur Gömeç'e ait makale teşkil etmektedir. Karadeniz'in kuzeyinde birkaç yüzyıl etkili olan Türk kabilelerinden Peçenekleri ele alan Gömeç, onların menşei ve Kuman-Kıpçakları ile mücadeleleri üzerinde yoğunlaşır. Konuralp Ercilasun, bozkırdaki sosyal yapılanmanın ana özellikleri ve Altınordu'nun dağılma döneminde boyların niteliği; Dinara Duisebayeva, Türklüğün ortak değerlerinden olan ve Kazakistan'da otuza yakın varyantı tespit edilen "Kozı Körpeş-Bayan Suluv Destanı"ndaki bazı yer adları, bölgenin coğrafi özellikleri ve bu bağlamda ataların geçmişte uğraştıkları meslekler; Emine Erdoğan Özünlü, Balkan coğrafyasına ait tahrir defterlerini temel almak suretiyle yer ve şahıs adlarının göçebe hayata dair ne türden veriler sağladığı; Kadir Pürlü, XV. yüzyıl sonlarına ait bir tahrir defterine dayanarak İlbeyli aşiretinin vergi mükelleflerinin adları ve bu adların tahlili; Ayhan Yüksel, Doğu Karadeniz'i yurt tutan Çepnilerin günümüze kadar yansıyan mensubiyet bağına dair tespit edilen Horasan algısı ve İzzet İbrahimsoylu, Anadolu'dan bugünkü Kuzey Makedonya'ya göç eden Yörüklerin yaşadığı yerin kaynaklara ve özellikle Balkan dillerinde yapılan araştırmalara dayanarak zamanla Yörüklük adlı etnografik bir Türk bölgesini ifade ettiği üzerinde durur.

Bunlara ilaveten Mustafa Gökçe, yazılı kaynaklardaki verilerin yanı sıra maddi kültür varlıklarına göre Türklerin Batı Anadolu'ya göçleri ve Antalya, Burdur, Denizli ve Muğla illerinde gerçekleştirilen saha çalışması sonucunda Yörüklerle ilgili tamga, obo, kurgan ve kaya resimleri gibi maddi kültür unsurları; Ayhan Pala, Yörükler tarihinin önemli bir vechesi olan Kıpçak asıllı konargöçerlerin Anadolu'daki izleri; Ayşe Hilal Tuztaş Horzumlu, antropolog Daniel G. Bates'in 1968-1970 yılları arasında Gaziantep bölgesinde yürüttüğü doktora çalışmasında elde ettiği bilgiler ışığında Güneydoğu Anadolu Yörükleri'nin yaşamları ve Davut Şahbaz, 19. yüzyıl Osmanlı nüfus defterlerinden hareketle Bozok sancağında Mamalı aşiretinin yerleştiği köyler ve yerleşme hikayeleri hakkında bilgi verir.

Bunun yanında Ayşe Kayapınar, özellikle XV. ve XVI. yüzyıla ait Osmanlı tahrir defterleri ile Yörük defterlerini değerlendirmek suretiyle bugün Bulgaristan'da yaşayan Türkler ile Yörük iskânı arasındaki bağlantıyı;

Levent Kayapınar, Osmanlı tahrir defterlerinin verdiği bilgiler doğrultusunda Teselya'da Yörüklerin yerleşik hayata geçiş sürecini, kurdukları yeni yerleşim birimlerini ve böylece Balkan Yarımadası'nın en güneyindeki Yörük yerleşimlerinin varlığını ve yoğunluğunu; İlhan Şahin, Anadolu Türklerinin Balkanlar'a göçlerini ve bu bağlamda arşiv belgelerine dayanarak Kırşehir bölgesinden Balkanlar'a yapılan kitlesel göç hareketlerini; Stefan Dimitrov, 15-17. yüzyıllarda Rumeli'de Yörüklerin madenlerin çıkarılması ve işlenmesindeki rolünü ve Milena Petkova, 15 ve 16. yüzyıllarda Doğu Trakya gölgesindeki Yörük yerleşimlerini ve bu bağlamda Yörüklerin bölgeye ziraatçılık ile ilgili deneyimleri getirdiğini ve bu deneyimlerin yerleşmede önemli bir rol oynadığını ele alır.

Bunu takiben Muhammed Bilal Çelik, Hokand Hanlığı'nda konargöçerlerin merkezi siyaset kurumu ile ilişkilerini ve Hokand Hanlığı'nın varlığına olan etkilerini; Üçler Bulduk, Rumeli'de, askerî bir zümre ve Anadolu'da ise daha ziyade sosyal yaşayış özelliklerine göre tasnif edilen Yörüklerle ilgili kanunnamelerin mukayesesini; Arif Sarı, Osmanlı askerî teşkilatını ve sefer organizasyonunda konargöçerlerin görevlerini ve sorumluluklarını; Mehmed İnbaşı, Balkanlar'da iskân edilen Türkmenlerin, "Yörük" adı altında teşkilâtlandırılmasını, idarî yapılarını, fonksiyonlarını ve Abdulhadi Uysal, XVI. yüzyıla ait timar-zeamet ruznamçe defterlerindeki kayıtlarda Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde dizdarlık yapan ve yörük olması muhtemel kimselere dair tesbitlerini verir.

Kitabın sosyal yapı kısmında ise Enkhat Avirmed, göçebe toplumdaki aile üyelerinden küçük çocukların, babaların, kadınların ve yaşlıların toplum içindeki statüleri; Maral Töre, Türkmenistan'da boyların başlıcasını teşkil eden Teke, Yomut, Ersarı, Sarık, Salır, Gökleñ, Çovdur ve Alili'nin kültür ve uygarlık değerleri; Alpaslan Demir, Osmanlı arşivindeki mühim defterlerine istinaden Tanrıdağı Yörüklerinin sosyo-ekonomik ve idarî durumları; Sadullah Gülten, Türk kültüründe Barak kavramının yeri ve bu bağlamda Şeyh Baraklı/Baraklı Türkmenleri ile Barak Baba arasındaki ilişkiler; Türkan Erdoğan, dış göçün yerleşik Yörük köyüne yansımaları bağlamında kurumsal ve bireysel boyutta yaşanan değişimler ve Hadiye Küçükkaragöz - Nurdan Yoldaş, Anadolu'nun kültürel zenginliğinin önemli bir bölümünü oluşturan Yörüklerin sözlü ve sözsüz gelenekler ve psikososyal olarak yeni nesillere taşıdıkları doğum, ad verme, düğün, ölüm, göç vb. geleneklerin bugünün genç neslindeki farkındalığı üzerinde odaklaşırlar.

Bu makalelerden sonra M. Muhtar Kutlu, Sarıkeçili Yörükler örneğinde Yörük kültürü ve geleneğini temsil edecek somut ve somut olmayan kültürel mirasların birlikte korunmasını içeren kültürel mekân koruma yaklaşımı; İlhami Durmuş, Orta Asya'dan Anadolu'ya taşınan at kültürü bağlamında atla ilgili adlandırmalar, atların damgalanması, atlı sporlar ve atlı mezarlar; Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun, Kazakistan örneğinde en ve

tamganın çeşitleri, yapılması, hayvan cinsine göre uygulamada değişiklikler, geçici veya kalıcı en ve *tamgalar*, bu uygulamaların mevsim, ay ve haftanın günlerine göre yapılması ve bu işaretler uygulanırken söylenen dualar; Nurlanbek Karypbay Uulu, Manas Destanı'ndaki Akkula ile Koblandı Batır destanındaki Taybuvrıl'ın destanlardaki özellikleri; Döndü Can, saha gözlemleri ve görüşmelerden elde edilen bilgilere dayanarak Mersin'de yaşayan konargöçerlerde yayla göçü ve yayla göçü etrafında oluşan gelenekler ve kültürel değerler; Mustafa Genç-İlker Öztürk, literatür taraması ve alan araştırması yöntemi ile Silifke, Aydıncık, Karaman, Akseki, Bozkır, Isparta ve Burdur'da konargöçer ve yerleşik yaşayan 50 ailenin dokumaları, dokuma türleri ve bunların desen ve teknik analizleri üzerinde yoğunlaşırlar.

Kitabın inanç ve ritüellerle ilgili son kısmında ise Yaşar Çoruhlu Antalya bölgesindeki Türkmen/Yörük mezar taşlarının bazı ilgi çekici örneklerine; Yaşar Kalafat, Yörük halk inançları bağlamında mukayeseli olarak Türk mitolojisi ve halk sofizmine; Alaattin Aköz, zengin bir halk hekimliği bilincine sahip olan ve hastalıkları geleneksel yöntemlerle teşhis eden konar-göçerlerin hayvanlardan elde ettikleri bazı ürünleri tedavide kullanmalarına; Mustafa Sever, Silifke Yörüklerinin kara iyeleri yanılmaya ve onların kötülüklerinden korunmaya yönelik ritüellerine ve Nevzat Çağlar, Anamur ve Bozyazı yöresinde geçimini önemli ölçüde hayvancılıktan sağlayan insanların hayvanlarını kaybolmadan ya da kaybolduktan sonra kurt saldırılarından korumak için yaptıkları uygulamaların icracıları, yöntem ve teknikleri ile dinî ve büyüsel unsurlarla kullanılan araç gereçlerine değinirler.

Kısaca muhtevaları verilen makalelerin, Yörükler ile ilgili kimlik ve ad ile statü; inanç ve ritüeller, Anadolu'da ve Rumeli'de göç ve iskân, yönetim ve siyaset ile askerlik, sosyal yapı ve kültür konularını içine aldığı dikkati çeker. Bu bağlamda sempozyuma bildirileriyle katılan ve böylesine önemli bir kitabın bilim dünyasıyla buluşmasını sağlayan meslektaşlarımıza ne kadar çok teşekkür etsek azdır.

Bütün bunların yanında böylesine önemli bir sempozyuma ev sahipliği yapan ve sempozyumun bildirilerinin kitaplaştırılarak bilim dünyasına sunulmasını sağlayan Bursa Osmangazi Belediye Başkanı Mustafa Dündar'a teşekkür etmek bizim için bir borçtur. Ayrıca müşterek çalışmaların en güzel örneğini veren Osmangazi Belediye Başkan Yardımcısı Cem Kürşad Hasanoğlu ile Osmangazi Belediyesi Kültür İşleri Müdürü Gülşah Cebelli Öncel'e de ayrıca teşekkür ediyoruz. Son olarak ise kitabın basımında emeği geçen Gaye Kitabevi'nin mensuplarına teşekkür ederiz.

Editörler

ISBN 978-975-2406-48-3

9 789752 406483